o polemici

(nastavak sa 3. strane)

voreno, bazirano na čvrstim filozofskim osnovama — delimično već zbog vlastite, u istoriji nastale i u prošlosti utvrdjene prirode liberalizma, delimično zbog njegovog kasnijeg istorijskog formiranja. Ako bi to suprotstavljanje bilo javno i jasno odmah bi bilo okvalifikovano kao ova ili ona devijacija pogleda na svet i politička jeres (šta tek kad bi filozofski bilo fundirano?). Način borbe protiv dogmatizma morao je biti lukav, podzeman, privatan, u malim kružocima, podrivački, podsmehivački, sad ovde udarac, sad tamo. Umesno je bilo napadati ili dogmatizam uopšte (znači: reč dogmatizam) ili pak pojedine nepopularne predstavnike dogmatizma.

Borba je, dakle, bila najuspešnija ako je bila lična, ako je proizlazila iz privatnog mišljenja ovog ili onog privatiste. Dogmatik naime nije mogao uspešno da zgrabi privatnost. Ako iza pojedinačnosti privatiste nije nalazio opštu pojavu nije mogao da je opredeli pošto pojedinačnost nije imala mesta u njegovoj mreži pojmova. Privatist je taj položaj do kraja uspešno iskorišćavao. Nastojao je da sve što čini bude samo lično obojena polemika, a pre svega takva koja ništa ne tvrdi (da dogmatik ne bi u njoj mogao da vidi ovu ili onu stvarnu pojavu), nego sve ruši. Ozbiljnost je bila najopasnija, zato su je svi štogod su bolje umeli izbegavali. Proglasili su je za stvar bez ukusa, bez invencije, bez osećanja. Ismejali su je. Sve se pretvorilo o mogući predmet ismejavanja. Ironija se predstavljala kao druževna obaveza i metod kojim je trebalo prikriti svako ozbiljno mišljenje. Polemika je dobila ličnu boju: bezbrižno taktizirajuća, podtekstualna, što više moguće ismevačka, duhovita. Naizgled je samu sebe predstavljala kao pomoćno sredstvo druževne zabave, a uistinu je bila smrtno ozbiljna. Ako je konačni *rezultat* dogmatizirajuće polemike bio uništavanje, onda je uništavanje bilo glavna *intencija* liberalizujuće polemike. U ovoj tački su se na kraju krajeva obe polemike sjedinile; jedna je uništavala društveno (politički), druga druževno.

To uništavanje je najozbiljnija osnova oba postupka: sve ono što nije u skladu sa mojom privatnom datošću, treba uništiti. Ili odredjenije: ismejati ili obezvrediti (ako se već ne može pobiti) treba sve što se ne slaže sa *mojim* mišljenjem, s onim mišljenjem koje ja sada *imam*. Sve što nije s tim u skladu, nije mi podredjeno i nije moja svojina. Dakle, podredjeno je nekom drugom i njegova je svojina. Ja isključujem druge, drugi mene. Ili ja ili drugi; radi se o čistoj alternativi. A najviše ismevačka polemika je tada kada je uistinu najozbiljnija: kada njen nosilac nije ugrožen samo u ovom ili onom posebnom interesu, nego kada se radi o njegovom opstanku u celini. U odnosu na sebi jednake druge, to jest privatiste ,on se doduše divlje brani i napada, ali uprkos svemu ostaje u okviru njihove grupe (koja mu je mitološki i samoodbrambeno korisna i neizbežno potrebna). Tada samo jednu (svoju) datost postavlja protiv druge (tudje). Drugačije je ako naidje na nešto u šta posumnja da je od vlastitog *potpuno* različit svet; ako nasluti da nešto možda prevazilazi njegovu (i njegovih protivnika koji ga dopunjuju) datost; ako naidje na otvaranje sveta, na borbu protiv prilagodjavanja prošlosti. Tada se udružuje sa svim ostalim privatistima i pokušava sa njima zajedno taj — njemu — tudj svet da uništi. Tada se naime više ne radi o sukobu izmedju mene i drugih, nego o borbi izmedju datosti i prevazilaženja te datosti, izmedju prošlosti i dolazećeg, izmedju zatvorenosti u sigurnost datosti i otvorenosti nesigurnosti budućeg. Aktivnost koju privatisti tada ispoljavaju aktivnost je čistog uništavanja u njegovoj (anti) ontološkoj dimenziji.

Do sada napisane reči su kritika. Ako je kritika bez pozitivne polazne tačke ili osnove, više zapravo i nije kritika nego se preobražava u uništavanje. A kritika sa pozitivnom osnovom je oslo bodjavanje: borba sa datošću, to jest čovekovim samootudjivanjem. Na ovom mestu, naravno, nije moguće razviti razložan pozitivan program. No treba upozoriti pre svega na jednu stvar: nije sve što ne razumem glupo i to zato *jer* to ne razumem. Takvo mišljenje izrazito ukazuje na privatista i na stvarnost koju on predstavlja. Ako je čovek sam po sebi vrednost — takav čovek je svaki privatist sam za sebe — onda je zaista sve što se s tim privatistom i njegovom pojedinačnom prirodom nije u skladu, glupost i zabluda. Znači da čvrstog merila za ne-razumnost i ne-zabludu uopšte nema. Pamet i istina zavisni su od svakog pojedinca, od njegovih vlastitih, *posebnih* osećanja i mišljenja. A ko pokuša da otkrije neku nesubjektivističku i nepotpuno relativnu istinu — a savremeni slovenački liberal u svojim izjavama pretenduje na to — dakle ne može da sledi opisani metod liberalizujuće polemike (koja bi neko naizgled čvrsto merilo mogla da nadje samo u sveiscrpljujućem metafizičkom pojmu života, to jest u onoj poznatoj, već od Hegela otkrivenoj noći u kojoj su sve krave crne i u kojoj se sva privatna osećanja itd. stapaju u neko mistično natprirodno, a pre svega nerazumjivo i razumu nedostupno merilo). Ko bude svestan tog metoda, koji ne odgovara ni osnovnom formalnom zahtevu o koherentnosti (to jest neprotivrečnosti) nekog pojmovnog sistema, taj će morati izabrati potpuno drukčiji put. Pre svega se ne bi smeo zadovoljiti time što je već poznato i dato, sakrivati se u sigurnosti poznatosti i datosti, uništavati sve što mu (još) nije dostupno i razumljivo. Ko bi se hteo približiti realnosti morao bi se pre svega *otvoriti* budućem, znači (još) nerazumljivom, otvoriti misli svo jih *bližnjih*, ne drugih i njihovom postojanju koje me uvek prevazilazi (realizujućem iskustvu). Svet nije (samo) to što mi služi, odnosno što bi trebalo da mi služi, dakle nešto dato i za iskorišćavanje namenjeno, nego je pre svega (u svojoj ontološkoj dimenziji) ono što je *više* od mene, što me prevazilazi i što je uvek buduće: ono što ću (tek) realizovati. Zato polemika i ne može biti samo i pre svega dokazivanje da drugi greše, nego konkretan napor odredjenog konfrontiranja vlastitih misli s tudjim mislima (koje nije moguće zamisliti bez objašnjenja vlastitih misli), otvaranje toj tudjoj misli i *raščlanjavanje* grešaka, istorijata slabosti itd. te tudje misli. Svaki tekst koji nešto vredi sadrži elemenat oslobodjavanja, znači kritiku ove ili one datosti. Svaki takav tekst je, dakle, i polemika — ali ne polemika koja bi bila sama sebi cilj(uništavanje), nego polemika koja se uklapa u sastav teksta koji u osnovi mora da bude *otkrivanje* novog, nedatog sveta, Osnovna intencija takvog teksta je otkrivanje istine, dakle realizovanje, a ne ono što je karakteristično za oba raspravljana tipa polemike: uništavanje. Takvu polemiku i takve tekstove, naravno, ne može da piše neko ko ne samo da je zaostao u privatništvu, nego je na to privatništvo čak ponosan i svestrano ga usavršava. Privatništvo ga održava u njegovom mitološkom odnosu prema sebi (dobar čovek) i u odnosu stvarnog uništavanja drugih (sve što nisam ja i što ne može da mi služi, glupo je i nestinito). Problem pisanja smisaonih i čoveku približenih polemika je, dakle, na kraju krajeva — kao i sve — problem čovekovog realizovanja. A u takvim slučajevima polemika (pobijanje) prelazi u diskusiju (razgovor).

Taras KERMAUNER

Sa slovenačkog preveo
Dejan POZNANOVIĆ

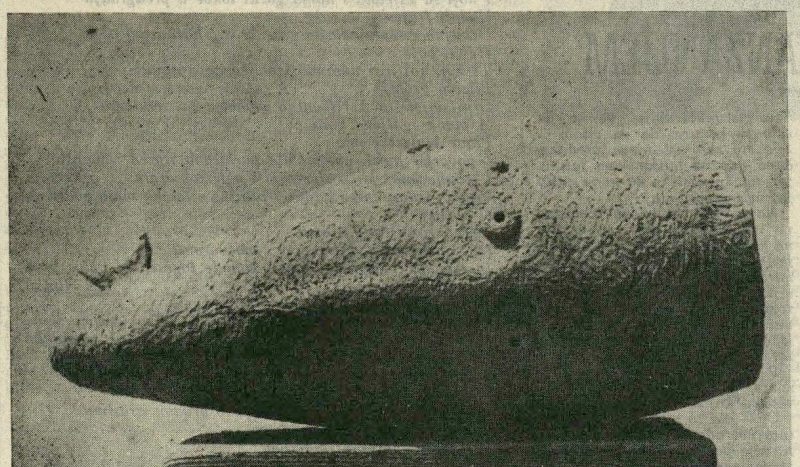

mihajlo lazarov — *morsko božanstvo (keramoplastika)*

IZBOR
IZ LISTOVA I ČASOPISA

razgovori o umetnosti i kulturi

MARKO RISTIĆ: „... U današnjim uslovima razvoja svetske kulture, i u perspektivi neosporne *univerzalizacije kulture*, a posebno umetnosti i nauke, s jedne strane, a u specifičnoj perspektivi *naše* (hoću da kažem *jugoslovenske* kulturne orijentacije i dezorijentacije) s druge strane, trebalo bi pristupiti jednoj podrobnoj, kulturno-istorijskoj, sociološkoj, filozofskoj i *semantičkoj* analizi mnogobrojnih data svetskog i našeg kulturno-umetničkog života. Proučavanje naše jugoslovenske duhovnostvaralačke problematike, bogate, vrlo pokretne, u mnogome još bez oblične, bilo bi, mislim, izvanredno poučno. Uzimanje u obzir, na jedan strpljiv i nestrpljiv način, istorijskih determinanata našeg kulturno-umetničkog života, njegovih različitih (i *manje-više*) specifičnih nacionalnih aspekata (čiju specifičnost, ni njen odlučujući značaj, po mom mišljenju, ne treba preuveličavati), njegovih postignuća i njegovih promašaja, njegovih interferencija i njegovih protivrečnosti, — izmedju „aristokratizma" onih, širokoj publici možda neizbežno nepristupačnih savremenih tvorevina i neizbežno banalne prirode i niske razine onih „zabavnih" „dostupnih što široj publici", to jest pristupačnih — po svaku cenu, dakle popularnih tvorevina, — to uzimanje u obzir stvarnog stanja stvari u „nesporazumima izmedju umetnika i publike" omogućilo bi da se kroz takvu analizu, ali tek kroz nju, dodje do nekog iole vrednijeg i konkretnijeg, što znači dijalektičkog pojimanja odnosa kako umetnika i publike, tako i „naše" i „tudje" kulture. Mislim da bi pouka takve jedne analize vojevala u korist načela *integracije*..."

(„Borba", 4. februar 1962.)

JURE KAŠTELAN: „... Istinskim intelektualcem i aristokratom duha smatrao sam, u danima, borbe, na primjer, druga koji je poslije napornog marša uzimao knjigu u ruke, koji je u odmoru izmedju dvije bitke razmišljao o sudbini čovjeka, aristokratom duha smatrao sam do juče nepismenog pastira koji je učio prva slova da bi u budućnosti mogao čitati Homera, Marxa ili Einsteina.

I danas intelektualcem i aristokratom duha smatram radnika koji poslije rada u fabrici uzima knjigu ne da je odbaci zato što je teška i nerazumljiva, nego da bdije nad njom, jer želi savladati njenu težinu i nerazumljivost..."

(„Borba", 14. januar 1962.)

Petar ŠEGEDIN: „... Ako neki ljudi ne mogu i pored najpovoljnijih uvjeta da prihvate izvjesna umjetnička djela, prihvatit će druga. Od toga ne treba praviti naročite probleme. Vrste umjetničkog iživljavanja ljudi nisu ni u kojoj sistematici umjetničkih vrsta nabrojene. Svaki je čovjek umjetnik. Ali sve kreativne manifestacije niti su vidljive, niti su otkrivene. Čovječanstvo ima još mnogo da otkrije sebi. Treba se čuvati samo, da se takozvanim „vanjskim sredstvima" ne stvore masovni simulanti umjetničkog doživljavanja... To i jest suvremeni problem: umjetnost se civilizira, umjesto da se kultivira!..."

DUŠAN MATIĆ: „... Ne treba zaboraviti da se umetnost, da se književnost ne obraća ni velikom" ni „malom" broju ljudi; ona se prosto naprosto obraća svim ljudima, svima onima koji je traže, koji mogu da je dožive i čija ona postaje nasušna potreba... Ako se pisci stvaraju po meri „genija", čitaoci se moraju stvarati po meri uspona društva, u nastajanju kulturnog podneblja, koje omogućava stvaranje autentičnih ljudskih ličnosti, po meri čovekovoj, gde tek može i mora da nastane istinski dijalog izmedju pisca i čitaoca. Od one književnosti koja bi se pravila isključivo po meri čitaoca ne znam kakve bi koristi imao i pisac pa i sam čitalac... Tek kada se u uzajamnom približavanju, pisac i čitalac susretnu, na meridijanu potpunog razumevanja, nastaje istinski dodir i prožimanje, onda neminovno nestaje i „aristokratizma" i prerogativa tankog intelektualnog sloja, pa prema tome i „demokratizacija umetnosti" sama po sebi dolazi i otpada. To mi se čini da pokazuje iskustvo jednog istinskog humanističkog socijalizma, taj pravi odnos prema umetnosti, a ne proklamovanja neke umetnosti ad hoc. Verujem da bi u tome mogao biti naš doprinos savremenom shvatanju odnosa društva i umetnosti."

(„Borba", 28. januar 1962.)

mi - osuđeni na život

ARTHUR MILLER: „... Unatoč deziluzionizmu ovog vremena, potrebno je sjetiti se činjenice da posao književnosti nije samo u tome da umjetno odražava vanštinu života i njegove probleme, već da u prirodi čovjeka istražuje zašto on sebe ne želi ubiti. Ne samo što smo živi, mi smo izabrali to da ne umremo. Jedini je pravi pesimist onaj koji sebe ubija. Mi ostali osuđeni smo na život i moramo o toj činjenici voditi računa."

(Intervju J. Kirigina sa A. Millerom, „Vjesnik", 31. XII 1961.)

„*POLJA*" uređuju: Tomislav KETIG, Želimir PETROVIĆ i Dejan POZNANOVIĆ (glavni i odgovorni urednik). — *REDAKCIJSKI SAVET:* Miroslav EGERIĆ, Gojko JANJUŠEVIĆ, Milosav MIRKOVIĆ, Bogdanka POZNANOVIĆ, Mileta RADOVANOVIĆ, Petar SELEM, Milan TABAKOVIĆ, Veno TAUFER i Vlada UROŠEVIĆ. — List izdaje NIP „Progres", Novi Sad. — Rukopise treba slati na adresu: Redakcija „Polja", Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I. Tel. 33-60. — Neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju. — Pretplata na 10 brojeva 500 din. Pojedini broj 50 din. Pretplata se uplaćuje na adresu: NIP „Progres", Novi Sad, tek. račun br. 151-11/1-514, sa naznakom za „Polja". — Štampa „Forum", Novi Sad.